

Stavovi majki prema slušno oštećenoj djeci

Dulčić, Adinda

Source / Izvornik: **Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 2009, 45, 39 - 50**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:008175>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**



Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

STAVOVI MAJKI PREMA SLUŠNO OŠTEĆENOJ DJECI

ADINDA DULČIĆ

Poliklinika „SUVAG“, Zagreb

Primljeno: 13.11.2007.
Prihvaćeno: 15.05.2008.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 376.33

Sažetak: Stavovi su važan dio osobnosti jer usmjeravaju ponašanje subjekta. Stavovi roditelja prema djetetu stečeni su u interakciji roditelja sa socijalnom okolinom i s djetetom. Stavovi roditelja djece s oštećenim sluhom rezultat su također interakcije roditelja, djeteta i okoline. Ovim istraživanjem željelo se ispitati razlike u stavovima majki prema slušno oštećenom djetetu.

U tu svrhu ispitana su 4 uzorka ispitanika. Tri uzorka ispitanika činile su majke slušno oštećene djece koja pohađaju različite rehabilitacijske programe i koja su za to vrijeme smještena u domu, u vlastitoj obitelji ili obitelji udomitelja. Četvrti uzorak činile su majke čujuće djece koja pohađaju redovitu školu i žive u vlastitim obiteljima.

Robustnom diskriminativnom analizom utvrđene su razlike između uzoraka. Dobivene su tri diskriminativne funkcije na kojima se ispitanici statistički značajno razlikuju (1%) u prostoru 42 indikatora stavova. Nastale razlike u stavovima majki vjerojatno su odraz njihovih različitih iskustava u odnosu na programe rehabilitacije i način smještaja njihove djece za vrijeme provođenja rehabilitacijskih programa. Rezultati ovog istraživanja upućuju na ispitivanje i latentnog prostora stavova majki, ali i na uspješnost primjene različitih programa odgoja, naobrazbe i rehabilitacije slušno oštećene djece i njihovog načina smještaja za vrijeme provođenja tog procesa.

Ključne riječi: stavovi majki, djeca oštećena sluha, rehabilitacijski programi za djecu oštećenog sluha, edukacija djece oštećena sluha

UVOD

Aktivna suradnja roditelja i rehabilitacijskih ustanova temelj je uspješne edukacije i rehabilitacije djeteta oštećena sluha. Razni činitelji djeluju na odnos roditelja prema rehabilitaciji njegova djeteta oštećena sluha, a posebnu važnost imaju njihovi stavovi prema vlastitom djetetu i njegovim posebnim potrebama. Poznavanje stavova roditelja, poglavito majki, i mogućnost njihova mijenjanja u skladu s postavljenim ciljevima rehabilitacije, može nam biti važna sastavnica u uspješnoj rehabilitaciji djeteta oštećena sluha.

Stavovi roditelja prema vlastitom djetetu predmet su mnogih istraživanja. Iako brojni autori i teoretski pristupi naglašavaju presudnu ulogu majke u procesu socijalizacije djeteta, istraživanja stavova isključivo majki (ili njihovih substituta) su malobrojna. Nedostatak istraživanja stavova majki djece s teškoćama u razvoju, i posebno djece oštećena sluha, još je prisutniji.

U novijim radovima češće se razmatra uspješnost rane interakcije između roditelja i djeteta i naročito majke i djeteta oštećena sluha. Dobiveni rezultati uspoređuju se s kvantitetom i kvalitetom interakcija majki i djece bez oštećenja sluha.

Prema mnogim teorijama, poremećaji emocionalnih odnosa u ranom razvoju uzrokuju odstupanja u psihosocijalnom razvoju.

Maher (1989.) probleme emocionalnog razvoja gluho-rođene djece razmatra s gledišta teorije attachmenta i teorije objektivnih odnosa. Za gluho dijete oštećenje sluha je onoliko koliko duboko majčina reakcija na oštećenje utječe na uzajamnost njihova odnosa, ističe autor. Povoljan stav može bitno ublažiti kompleksnost oštećenja.

Posljedice oštećenja sluha na kvalitetu emocionalnog približavanja (attachment-a) i interakciju majka - dijete oštećena sluha, nastoje se ispitati uspoređivanjem s djecom bez oštećenja sluha.

Takvo su ispitivanje proveli Henggler i Cooper (1983.). Autori su analizirali interakcije između majki i njihove djece oštećena sluha u usporedbi s interakcijama majki i njihove djece koja čuju, kronološke dobi od 3 - 6 godina. Rezultati pokazuju da između dvije promatrane skupine nije pronađena razlika u brojnosti interakcija, ali postoji razlika u uzajamnosti (reciprocitetu) odgovora:

- djeca oštećena sluha manje su udovoljavala zahtjevima majki nego djeca koja čuju, kao što su i

- majke djece oštećena sluha manje udovoljavale zahtjevima svoje djece.

Lederberg i Mobley (1991.) su ispitivali interakcije majki bez oštećenja sluha i djece sa i bez oštećenja sluha, kronološke dobi od 18 - 25 mjeseci. Autori zaključuju da nema bitnih razlika u ponašanju između dva ispitivana uzorka. Rezultati upućuju da razvoj emocionalnog približavanja i dobrih odnosa između majke i djeteta ne ovisi o urednom govorno-jezičnom razvoju u ranom djetinjstvu.

Kluwin i Ganstard (1991.) ispitivali su razlog odabira određenog oblika komunikacije s gluhim djetetom. Rezultati ispitivanja pokazuju da majka ima vodeću ulogu u izboru sustava komunikacije. Najviše utjecaja na majku pri izboru komunikacije imali su: stupanj oštećenja djetetova sluha, način predškolskog obrazovanja djeteta te razina obrazovanja majke.

Brand i Coetzer (1994.) proveli su istraživanje o načinima doživljavanja teškoća roditelja koji imaju dijete oštećena sluha. Rezultati istraživanja upućuju na ove zaključke:

- Osobne teškoće, teškoće ostalih članova obitelji i teškoće obitelji kao cjeline bitno su jači agensi stresa za majke, nego za očeve;
- Roditelji više obrazovne razine izražavaju manje stresnih reakcija od roditelja niže obrazovne razine;
- Emocionalnu podršku bračnog partnera majke doživljavaju neadekvatnom, a svoje slobodno vrijeme nedovoljnim;
- Nema značajne korelacije između doživljaja stresa i dobi roditelja, kao ni doživljaja stresa i stupnja gubitka sluha djeteta.
- Fitzpatrick i suradnici (2007.) u rezultatima istraživanja iznose da roditelji kao prednost rane identifikacije oštećenja sluha izdvajaju poboljšani razvoj komunikacije i ranije poboljšanje slušanja. Negativni aspekti kasne identifikacije oštećenja sluha uzrokuju žaljenje obitelji i obiteljski stres zbog djetetovog zaostajanja u razvoju govora i jezika. Roditelji intenzivno podržavaju ispitivanje sluha male djece i prepoznaju prednosti takvog ispitivanja (screeninga).

Kurtzer-White i Luterman (2003.) ističu da je s počecima ispitivanja sluha novorođenčadi (screeninga) došlo do pomaka s modela dijagnosticiranja potaknutog od roditelja na model dijagnosticiranja potaknutog od ustanove. To je utjecalo i na promjenu reakcije roditelja na stres. Rješavanje problema sada počinje bez vremena za roditelje i dijete koje je ranije proticalo do postavljanja dijagnoze. Modeli žalovanja koji se osnivaju na iskustvu smrti, obično upotrebljenih za opis roditeljske reakcije na dijagnozu, sada mogu biti neodgovarajući. Žalovanje zbog smrti ima određeno trajanje, dok je roditeljsko žalovanje kronično. Nema dovoljno istraživanja o učincima kroničnog žalovanja na vezu roditelj - dijete. Rezultati ranog identificiranja oštećenja sluha (screeninga) premašuju dosadašnje rehabilitacijske napore, ostavljajući roditelje s dijagnozom, ali bez podrške. Taj se jaz mora prebroditi, ističu autori.

Morton (2000.) razmatra utjecaj gluhoće u djetinjstvu na dinamiku obitelji. Pored roditelja, i članovi šire obitelji, posebno bake i djedovi, suočavaju se s razočaranjem, tugom i gubitkom idealiziranog djeteta i osobne idealizirane uloge. Autori ukazuju na potrebu suportivnih programa za roditelje i druge članove obitelji. Stručnjaci i ustanove za osobe oštećena sluha se trebaju prilagoditi tim potrebama i osigurati odgovarajuće suportivne programe.

PROBLEM I CILJ

Obitelj je temeljna odgojna institucija i važno mjesto materijalne sigurnosti. Važnost obitelji za razvoj i oblikovanje ličnosti djeteta je nedvojbeno. Obitelj je izvor mnogih očekivanja, ponajprije emocionalnih. Važan činitelj obiteljskog života je nesusjesna mreža međuljudskih odnosa. Slojevitost interpersonalnih i intrapersonalnih odnosa postaje još kompleksnija u obitelji s djetetom s posebnim potrebama, i sasvim specifična u obitelji s djetetom oštećena sluha.

Rano otkrivanje oštećenja sluha i rano uključivanje u proces rehabilitacije slušanja i govora važna je pretpostavka napretka djeteta i u rehabilitacijskom smislu i u psihološkom razvoju djeteta. Vrlo je važan i utjecaj okoline, ponajprije obitelji. Na odnos roditelja prema rehabilitaciji

njegova djeteta djeluju razni činitelji, a posebnu važnost imaju njihovi stavovi prema vlastitom djetetu i njegovim posebnim potrebama. Stavovi i s njima povezan sustav uvjerenja čine temelje naših doživljaja stvarnosti. Utjecaj stavova može se razmatrati i na njih se može djelovati tek ako ih se upozna. U našim uvjetima najčešće je majka glavni, najvažniji i nezamjenjivi djetetov odgajatelj. Poznavanje stavova roditelja, poglavito majki, i proučavanje njihove strukture može nam poslužiti kao važna sastavnica u rehabilitaciji djeteta oštećena sluha. Logično je pretpostaviti da će uspjeh u procesu rehabilitacije biti veći ako su stavovi roditelja u skladu s postavljenim ciljevima rehabilitacije. Zato je potrebno ispitivati stavove majki prema vlastitoj djeci oštećena sluha, i usporediti dobivene rezultate sa stavovima majki prema vlastitoj djeci uredna sluha.

Cilj je ovog istraživanja utvrditi razlike u stavovima majki prema svojem slušno oštećenom djetetu koje pohađa različite obrazovne i rehabilitacijske programe i koje je za to vrijeme smješteno u različitim oblicima smještaja i stavova majki čujuće djece prema svom djetetu.

HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

H_0 : Ne postoje razlike između stavova majki djece s oštećenim sluhom koja pohađaju različite programe odgoja, naobrazbe i rehabilitacije te koja su smještena u domu ili obitelji (vlastitoj ili obitelji udomitelja) kao i stavova majki prema vlastitoj čujućoj djeci koja žive s roditeljima.

4. METODE RADA

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika majki djece oštećena sluha formiran je slučajnim izborom majki učenika oštećena sluha osnovnoškolske i mlađe srednjoškolske dobi, koji su u vrijeme provođenja ovog ispitivanja bili obuhvaćeni različitim edukacijsko-rehabilitacijskim programima u institucijama s pretežno domskim smještajem korisnika ili smještajem u obiteljima (vlastitim ili obiteljima udomitelja).

U uzorku majki djece oštećena sluha smještene u obiteljima u ovom radu nisu posebno razma-

trane majke koje žive sa svojom djecom i majke čija djeca su u obiteljima udomitelja budući da su uzorci formirani ponajprije s obzirom na različitost edukacijsko-rehabilitacijskih programa u koje su uključena djeca oštećena sluha (redovni uvjeti školovanja s produženim stručnim programima i rehabilitacijom ili posebni uvjeti školovanja) kao i zbog relativno malog uzorka.

Istraživanje je realizirano na četiri uzorka ispitanika:

- Uzorak majki djece s oštećenim sluhom koja programe rehabilitacije, odgoja i naobrazbe pohađaju u posebnim uvjetima, a smještena su u obiteljima (vlastitim ili obiteljima udomitelja) (N=89).
- Uzorak majki djece oštećena sluha koja se školuju u redovitim školama, pohađaju programe rehabilitacije i produženog stručnog postupka i smještena su u obiteljima (vlastitim ili obiteljima udomitelja) (N=39).
- Uzorak majki čujuće djece koja pohađaju redovite škole i žive u vlastitim obiteljima (N=66).
- Uzorak majki djece oštećena sluha koja programe odgoja, naobrazbe i rehabilitacije pohađaju u posebnim uvjetima i pretežno su smještena u domu.

Ukupno je ispitano 260 majki.

Mjerni instrumenti

Ispitivanje stavova majki izvršeno je na osnovi posebno konstruiranog Upitnika koji je u inicijalnoj formi imao 65 varijabli (indikatora stavova). Nakon utvrđivanja metrijskih karakteristika sustava od 65 indikatora stavova, s vrlo zadovoljavajućim metrijskim karakteristikama izolirane su 42 varijable koje su ušle u konačnu obradu. Skala odgovora ispitanika je Likertovog tipa.

Način provođenja ispitivanja

Majke su bile pozvane u školu radi prethodnog dogovora kojeg su obavili razrednici. Studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu bili su nazočni rješavanju "UPITNIKA" s time da su svakoj ispitanici davali

Socioekonomski pokazatelji**Tablica 1.** - Prikaz podataka prema školskoj spremi roditelja

Školska sprema	SUVAG - škola				SUVAG - integrirani				Čujući				"Slava Raškaj"			
	Majka		Otac		Majka		Otac		Majka		Otac		Majka		Otac	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
NSS	50	56,2	29	32,6	12	30,8	12	30,8	4	6	6	9,1	34	51,5	30	45,5
SSS	33	37,1	54	60,7	21	53,8	19	48,7	40	60,6	28	42,4	31	47	30	45,5
VŠS	2	2,2	2	2,2	2	5,1	1	2,6	6	9,1	8	12,1	0	0	2	3
VSS	4	4,5	4	4,5	4	10,3	7	17,9	16	24,3	24	36,4	1	1,5	4	6
Ostalo	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0
Ukupno	89	100	89	100	39	100	39	100	66	100	66	100	66	100	66	100

Tablica 2. - Prikaz podataka prema stambenom položaju obitelji

Stambeni položaj	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		Čujući		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%	F	%
Sređen	56	62,9	31	79,5	54	81,8	41	62,1
Nesređen	33	37,1	8	20,5	12	18,2	25	37,9
Ukupno	89	100	39	100	66	100	66	100

Tablica 3. - Prikaz podataka prema ekonomskom položaju obitelji

Ekonomski položaj	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		Čujući		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Dobar	9	10,1	5	12,8	18	27,3	7	10,6
Osrednji	53	59,5	25	64,1	45	68,2	35	53
Loš	27	30,4	9	23,1	3	4,5	24	36,4
Ukupno	89	100	39	100	66	100	66	100

Tablica 4. - Prikaz podataka prema bračnom stanju roditelja

Bračno stanje	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		Čujući		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%	f	%
U braku	81	91	36	92,3	56	84,9	54	81,8
Izvanbračna zajednica	0	0	0	0	3	4,5	0	0
Samohranost	8	9	3	7,7	12	18,2	7	10,6
Ukupno	89	100	39	100	66	100	66	100

Podaci o učenicima**Tablica 5.** - Prikaz podataka prema intelektualnom statusu učenika oštećena sluha

Intelektualni status	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%
Iznad prosjeka	9	10,1	5	12,8	9	13,6
Gornja granica prosjeka	8	9	7	17,9	5	7,6
Prosjeck	66	74,2	23	59	31	47
Donja granica prosjeka	6	6,07	4	10,3	15	22,7
Ispod prosjeka	-	0	-	0	6	9,1
Ukupno	89	100	39	100	66	100

Tablica 6. - Prikaz podataka prema stupnju oštećenja sluha

Stupanj oštećenja sluha	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%
Do 60 dB	-	0	2	5,1	4	6,1
60 - 70 dB	5	5,6	5	12,8	5	7,6
70 - 80 dB	11	12,4	7	17,9	7	10,6
80 - 90 dB	11	12,4	7	17,9	8	12,1
Iznad 90 dB	62	69,6	18	46,3	42	63,6
Ukupno	89	100	39	100	66	100

Tablica 7. - Prikaz podataka o učenicima oštećena sluha prema dodatnim teškoćama u razvoju

Dodatne smetnje	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%
Neurološka retardacija	8	12,3	-	0	6	11,8
Disfazije	37	56,9	7	33,3	20	39,2
Oštećenje vida	4	6,2	2	9,5	2	3,9
Usporen psihomotorni razvoj (laka MNR)	-	0	-	0	7	13,7
Ostalo*	16	24,6	12	57,2	16	31,4
Ukupno	89	100	39	100	66	100

Tablica 8. - Prikaz podataka o učenicima oštećena sluha i čujućim učenicima prema edukacijsko-rehabilitacijskim oblicima i smještaju

Smještaj	SUVAG - škola		SUVAG - integracija		Čujući		"Slava Raškaj"	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kod roditelja	47	52,8	27	69,2	64	97	11	16,7
Kod šire obitelji	2	2,3	5	12,8	2	3	-	0
Kod udomitelja	40	44,9	7	18	-	0	-	0
U domu	-	0	-	0	-	0	55	83,3
Ukupno	89	100	39	100	66	100	66	100

iste upute, a majkama čija djeca žive u obitelji udomitelja ili u domu, Upitnici su slani po djetetu ili poštom.

Metode obrade podataka

Nakon primjene RTT-7 testa i izračunavanja marginalnih frekvencija upotrebljena je Robustna diskriminativna analiza (Štalec i Momirović, 1971.) koja je omogućila testiranje postavljene hipoteze.

REZULTATI I RASPRAVA

Robustnom diskriminativnom analizom testirana je hipoteza da se uzorci ispitanika ne razlikuju u stavovima prema djeci oštećena sluha. Dobivene su tri diskriminativne funkcije koje se u ovom slučaju mogu interpretirati kao faktori. Statistička značajnost razlika određena je na razini .01.

Pregledom tablica 9., 11. i 13. vidljivo je da se uzorci ispitanica međusobno statistički značajno razlikuju u prostoru 42 manifestne varijable stavova. Hipoteza da se uzorci međusobno ne razlikuju time je odbačena na razini $P = .000000$. Budući da se skupine ispitanica međusobno statistički značajno razlikuju u čitavom prostoru varijabli, opravdano je krenuti u daljnju analizu i promatrati doprinos svake varijable razlikovanju uzoraka majki.

Od 42 manifestne varijable stavova majki prema svom djetetu, uzorci se međusobno statistički značajno razlikuju u 32 varijable. Zato su u daljnje razmatranje uzete samo one varijable koje opisuju tri izolirane diskriminativne funkcije, a koje statistički značajno razlikuju uzorke ispitanika.

Prvu diskriminativnu funkciju na osnovi sadržaja varijabli koje je opisuju možemo imenova-

Tablica 9. - Analiza varijance za 1. diskriminacijsku funkciju

	Suma kvadrata	Procjena varijance	D_f	F	P
Između grupa	383.664	127.888	3	40.385	.000000
Unutar grupa	810.686	3.167	256		

Tablica 10. - Statistika 1. diskriminacijske funkcije po grupama

Grupa	Numerus	Centroidi grupa	Standardna devijacija
1.	89	-.1618	1.6726
2.	39	-1.2362	1.7598
3.	66	-1.0094	1.5478
4.	66	1.9581	2.0921

Tablica 11. - Analiza varijance za 2. diskriminacijsku funkciju

	Suma kvadrata	Procjena varijance	D_f	F	P
Između grupa	278.408	92.803	3	52.628	.000000
Unutar grupa	451.420	1.736	256		

Tablica 12. - Statistika 2. diskriminacijske funkcije po grupama

Grupa	Numerus	Centroidi grupa	Standardna devijacija
1.	89	-.8289	1.1316
2.	39	-.9683	.9126
3.	66	1.5637	1.5927
4.	66	.1263	1.5503

Tablica 13. - Analiza varijance za 3. diskriminacijsku funkciju

	Suma kvadrata	Procjena varijance	D _f	F	P
Između grupa	69.155	23.052	3256	18.344	.000000
Unutar grupa	321.698	1.257			

Tablica 14. - Statistika 3. diskriminacijske funkcije po grupama

Grupa	Numerus	Centroidi grupa	Standardna devijacija
1.	89	-.5417	1.2549
2.	39	-.5797	.9182
3.	66	.0440	1.0864
4.	66	.3439	1.1951

ti funkcijom ili faktorom procjene sposobnosti djeteta. Najveća razlika između uzoraka (tablica 10.), izražena u veličini standardne devijacije (3, 19), a u odnosu na položaj centroida skupina postignuta je između majki slušno oštećene djece koja su integrirana, a programe rehabilitacije i produženog stručnog postupka polaze u posebnoj

ustanovi i majki slušno oštećene djece polaznika posebnih uvjeta naobrazbe uz pretežno domski smještaj.

Sve varijable, bez izuzetka, koje opisuju prvu diskriminativnu funkciju statistički značajno razlikuju uzorke majki (tablica 15.). Iz tablice 10.,

Tablica 15. - Varijable koje opisuju I. diskriminativnu funkciju

Red.br. varijable	Varijabla	Koeficijent diskriminacije	Koeficijent korelacije	F-test	P
3.	Za budućnost mog djeteta isključivo bi se trebalo brinuti društvo	.249	.646	16.707	.0000
4.	Smještaj mog djeteta u dom bio bi najbolje rješenje za našu obitelj	.397	.673	35.906	.0000
5.	Moje će dijete i kad odraste tražiti u svemu što čini pomoć drugih	.325	.743	20.040	.0000
6.	Obrazovanje mog djeteta gubitak je vremena jer ionako ne može ništa naučiti	.127	.362	15.777	.0000
8.	Uvjerena sam da moje dijete može ovladati znanjima kao i druga djeca	.137	.342	7.025	.0003
15.	Moje dijete nepovoljno djeluje na mog supruga	.101	.199	7.226	.0002
16.	U svemu što moje dijete čini potrebna mu je pomoć	.249	.689	10.063	.0000
21.	Moje dijete se po ponašanju ne razlikuje od ostale djece	.214	.399	11.747	.0000
33.	Svjesna sam da moje dijete nikada neće biti potpuno samostalno	.194	.642	7.506	.0002
37.	Zabrinuta sam što će biti s mojim djetetom kada mene i mog supruga više ne bude	-.156	-.420	6.001	.0009
40.	Žalosna sam zbog toga što je moje dijete gluho	.235	.584	18.316	.0000
41.	Mojem se djetetu može pomoći samo u specijalnoj školi (ustanovi)	.400	.773	34.798	.0000
42.	Moje dijete dobro napreduje u razvoju govora	.337	.460	24.665	.0000

u kojoj su prikazani centriodi skupina moguće je uočiti da majke djece oštećena sluha koja se školuju u posebnim uvjetima uz obiteljski smještaj u procjeni sposobnosti vlastita djeteta, funkcioniraju značajno sličnije majkama čujuće djece negoli majke djece iz posebnih uvjeta naobrazbe uz domski smještaj. Iz sadržaja varijabli i smjera odgovora vidljivo je da prevladavaju stavovi s nižim očekivanjima postignuća djeteta i segregirajući stavovi majki djece iz domskog smještaja. Tako je npr. kod njih češće prisutan stav:

- da bi se za budućnost njihova djeteta isključivo trebalo brinuti društvo;
- da je smještaj njihova djeteta u dom najbolje rješenje za njihovu obitelj;
- da će njihovo dijete i kad odraste tražiti u svemu što čini pomoć drugih;
- da je njihovom djetetu u svemu što čini potrebna pomoć;
- da su svjesne da njihovo dijete nikada neće biti potpuno samostalno;

- da se njihovom djetetu može pomoći samo u specijalnoj školi, itd.

Ovako dobiveni rezultati mogu biti posljedica realnog sagledavanja objektivnih teškoća djeteta. To može biti i temelj u oblikovanju stavova majki djece koja pohađaju posebne uvjete naobrazbe uz domski smještaj. Naime, iz podataka o učenicima razvidno je da su u djece iz posebnih uvjeta naobrazbe i pretežno domskog smještaja oštećenja sluha iznad 90 dB prisutna u 64% slučajeva; da je intelektualni status za 32% učenika na donjoj granici prosjeka ili ispod prosjeka; u 32% slučajeva su zastupljena hereditarna oštećenja sluha; viševrsna oštećenja ima 77% učenika. Dobiveni nepovoljni stavovi majki o sposobnostima njihove djece mogu biti i obrana, tj. pokušaj samoopravdanja za možda ne uvijek uloženi zadovoljavajući napor u napretku svoga djeteta. Boljem razumijevanju dobivenih stavova ove skupine majki može pridonijeti i spoznaja da 83% djece iz ove skupine živi u domu, a 17% živi kod roditelja. Tako najveći broj roditelja od samog početka edukacijsko-rehabilitacijskog tretmana skrb o djetetu prepušta

Tablica 16. - Varijable koje opisuju II. diskriminativnu funkciju

Red.br. varijable	Varijabla	Koeficijent diskriminacije	Koeficijent korelacije	F-test	P
7.	Smatram da je mom djetetu najbolje u društvu gluhe djece	.438	.581	26.059	.0000
10.	Prisiljena sam da često kažnjavam svoje dijete	.119	.340	6.869	.0004
11.	Veselim se da moje dijete komunicira govorom	.453	.695	26.469	.0000
12.	Neugodno mi je kada se ljudi na ulici i drugdje okreću za mojim djetetom	.268	.399	10.487	.0000
14.	Moje dijete najsretnije je kad ništa ne radi	.225	.447	8.524	.0000
20.	Ne volim povećavati krug prijatelja da ne bih morala govoriti ponovno o svom djetetu	.198	.482	6.252	.0007
24.	Puno poslova moje dijete može samostalno obavljati	.263	.426	6.022	.0008
28.	Sebi predbacujem što nisam ranije tražila pomoć stručnjaka u odgoju svoje djece	.201	.205	13.853	.0000
29.	Moje dijete je razlog sukoba između mog supruga i mene	-.196	-.458	7.794	.0001
32.	Pravilnim odgojem i obrazovanjem moje dijete će moći sve naučiti	.193	.413	8.309	.0001
36.	Volim svoje dijete usprkos njegovim nedostacima	.109	.298	12.744	.0000
40.	Žalosna sam zbog toga što je moje dijete gluho	-.282	-.479	18.316	.0000

stručnjacima i instituciji. Najmanje razlike na prvoj diskriminativnoj funkciji postigle su majke čujuće djece i majke integrirane djece s oštećenim sluhom (standardna devijacija je 0.23).

Uvidom u tablicu 16. možemo uočiti da Drugu diskriminativnu funkciju značajnošću koeficijenta diskriminacije opisuju varijable koje se odnose na odsutnost tjeskobe, samookrivljavanja te postojanje optimizma i prihvaćanja svog djeteta. Takvim imenom možemo i označiti drugu diskriminativnu funkciju. Pregledom tablice 12., u kojoj su prikazani centriodi skupine majki, možemo utvrditi da su najveće razlike u stavovima postigle međusobno majke čujuće djece i majke integrirane slušno oštećene djece. Razlika u njihovim centroidima je 2,53 standardne devijacije. Najmanje razlike na ovoj diskriminativnoj funkciji postigle su majke slušno oštećenih učenika koji polaze posebne uvjete naobrazbe uz obiteljski smještaj i majke integriranih učenika koji rehabilitacijske programe polaze u specijaliziranoj instituciji.

Smjer odgovora i sadržaj varijabli koje opisuju drugu diskriminativnu funkciju sugeriraju da majke djece iz ovog programa naobrazbe i rehabilitacije pretežno izražavaju stavove da:

- se vesele što njihovo dijete komunicira govorom;
- je njihovom djetetu najbolje u društvu čujuće djece;
- im nije neugodno kada se ljudi na ulici okreću za njihovim djetetom;
- njihovo dijete puno poslova može samostalno obavljati;
- ne prebacuju si što nisu ranije tražile pomoć stručnjaka u odgoju svog djeteta, itd.

U globalnom osvrtu na razlike između uzoraka ispitanika na drugoj diskriminativnoj funkciji možemo utvrditi da su međusobno najveće razlike postigle majke čujuće djece i majke djece koja polaze posebne uvjete naobrazbe uz obiteljski smještaj u odnosu na majke djece iz posebnih uvjeta naobrazbe uz domski smještaj. Te razlike se manifestiraju kao:

- intenzivnije izražavanje odsutnosti tjeskobe i samookrivljavanja uz prihvaćanje svoga djeteta;

- izraženiji optimizam i poticajno ponašanje majki, i
- intenzivnije izražavanje odsutnosti okrivljavanja drugih i prihvaćanje svoga djeteta u majki djece koja polaze posebne uvjete naobrazbe uz obiteljski smještaj.

Anksioznost ili tjeskoba je bespomoćna reakcija na percepciju odsutnosti voljenog objekta (Blažević i sur. 1984.). Dolazak djeteta oštećena sluha u obitelj traumatski je događaj. Bespomoćnost se očituje na psihološkom i socijalnom području, u nizu interaktivnih procesa između individue i okoline, a i unutar svake individue. Narušeni psihički ekvilibrij temelji se na zakazivanju koje nastaje između očekivanog, imaginarnog, idealnog i realnog djeteta (Nikolić, 1988.).

Intenzivnije izražavanje odsutnosti tjeskobe i samookrivljavanja, odsutnosti okrivljavanja drugih uz prihvaćanje svoga djeteta i izražajni optimizam možemo interpretirati kao izraze mehanizama obrane zbog negacije ili inverzije afekta koji štite JA od prejakih podražaja i mogu voditi u poticajno ponašanje roditelja.

Sličnost, gotovo istovjetnost stavova majki djece koja žive u obiteljima (vlastitim ili udometeljskim) neovisno o uvjetima školovanja (redovni ili posebni) vjerojatno ukazuje da su se njihovi stavovi oblikovali ili modificirali u istim ili sličnim uvjetima. Povećana briga roditelja za njihovo dijete i aktivna uloga u procesu rehabilitacije vjerojatno rezultiraju razlikama u stavovima prema majkama čujuće djece koje nisu izložene takvim dodatnim zahtjevima roditeljstva.

Analizom treće diskriminativne funkcije možemo uočiti da je najveća razlika u stavovima postignuta između majki integriranih učenika uz obiteljski smještaj i majki čija slušno oštećena djeca polaze posebne uvjete naobrazbe uz pretežno domski smještaj.

Na temelju centroida uzoraka možemo utvrditi da se centriodi majki integriranih slušno oštećenih učenika i polaznika iz posebnih uvjeta uz obiteljski smještaj razlikuju za .04 standardne devijacije; majke integrirane slušno oštećene djece i majke djece koja polaze posebne uvjete naobrazbe uz domski smještaj za .92 standardne

Tablica 17. - Varijable koje opisuju III. diskriminativnu funkciju

Red.br. varijable	Varijabla	Koeficijent diskriminacije	Koeficijent korelacije	F-test	P
10.	Prisiljena sam da često kažnjavam svoje dijete	-.184	-.261	6.867	.0004
17.	Nemam dovoljno vremena da se posvetim svom djetetu	-.324	-.527	5.586	.0013
18.	Naša obitelj živi vrlo povučeno	-.282	-.355	6.587	.0004
19.	Interesiraju me svi problemi u vezi gluhoće	-.153	-.211	11.280	.0000
22.	Često sam potištena iako za to nemam razloga	-.251	-.430	8.285	.0001
26.	Neugodno mi je kad se u društvu ili na radnom mjestu spomene moje dijete	-.130	-.197	7.727	.0001
27.	Samo velikom strogošću mogu postići nešto kod svog djeteta	-.242	-.322	5.407	.0016
36.	Volim svoje dijete usprkos njegovim nedostacima	.141	-.004	12.744	.0000

devijacije i majke čujuće i djece polaznika iz posebnih uvjeta uz domski smještaj za .30 standardne devijacije. Dakle, najveće razlike na trećoj diskriminativnoj funkciji postigli su uzorci majki integrirane slušno oštećene djece i majke djece koja polaze posebne uvjete naobrazbe uz domski smještaj (.92 standardne devijacije).

Pregledom sadržaja varijabli koje opisuju treću diskriminativnu funkciju možemo utvrditi da se radi o varijablama koje odražavaju samosažaljenje i izolaciju majki. Zato treću diskriminativnu funkciju možemo imenovati faktorom samosažaljevanja i izolacije majki.

Najmanje razlike u stavovima postigle su majke čija djeca pohađaju programe naobrazbe u posebnim uvjetima uz obiteljski smještaj i majke čija su djeca integrirana u redovne škole s jedne strane, i s druge strane majke čujuće djece i majke djece koja polaze posebne uvjete naobrazbe uz pretežno domski smještaj. Iz smjera varijabli stavova kao i iz njihovog sadržaja možemo zaključiti da majke djece iz posebnih uvjeta i pretežno domskog smještaja imaju stavove o samosažaljevanju i izolaciji sličnije majkama čujuće djece negoli majkama djece oštećena sluha iz posebnih uvjeta i obiteljskog smještaja. Dobiveni rezultati upućuju na različit odnos ovih subuzoraka majki prema povećanim zahtjevima svoga majčinstva kao i različit vlastiti doživljaj tih zahtjeva. Uzroke toga možemo razmatrati u kontekstu obrazloženja

iznesenih u analizi razlika između uzoraka u prethodne dvije diskriminativne funkcije.

VERIFIKACIJA HIPOTEZE

U ovom radu pošlo se od nulte hipoteze.

Rezultati Robustne diskriminativne analize pokazuju da se uzorci ispitanika međusobno statistički značajno razlikuju u prostoru 42 manifestne varijable stavova. Hipoteza da se uzorci međusobno ne razlikuju time je odbačena na razini $P=.000000$ pa zaključujemo da postoje statistički značajne razlike u stavovima prema vlastitoj djeci između majki djece oštećena sluha koja pohađaju različite programe odgoja, naobrazbe i rehabilitacije i koja su smještena ili u domu ili obiteljima (vlastitim ili obiteljima udomitelja) kao i stavova majki čujuće djece koja žive s roditeljima.

ZAKLJUČAK

U Zaključnom osvrtu na rezultate diskriminativne analize uzoraka majki možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika između ispitanih uzoraka u prostoru od 42 indikatora stavova. To znači da se majke čujuće djece i majke djece oštećena sluha, ovisno o tome jesu li njihova djeca na školovanju u posebnim ili redovitim uvjetima, te jesu li smještena u obitelji ili u domu, međusobno razlikuju u prostoru stavova prema svome djetetu.

Budući da je obitelj jezgra socijalizacije, a roditelj temeljna determinanta socijalnih odnosa, posebno su važni stavovi roditelja i posebno stavovi majki prema vlastitom djetetu. Prvi izraz ugone za dijete je majka. S majkom dijete stvara prvi dijadni odnos koji je obrazac za sve kasnije odnose i nukleus ega. Stoga su za razvoj osobnosti temeljno važni upravo stavovi majke prema vlastitom djetetu.

Na temelju razmatranja mogućih uzroka povoljnijih stavova majki prema svojoj djeci oštećena sluha, možemo pretpostaviti da tome vjerojatno najviše pridonosi:

- nastojanje da roditelji postanu aktivni sudionici rehabilitacijskog procesa,
- edukacija roditelja,
- učestali kontakti rehabilitator-edukator-roditelj,
- rana rehabilitacija,
- boravak djeteta oštećena sluha u "čujućoj" sredini i
- boravak djeteta u obitelji.

Udruge roditelja, uz specijalizirane institucije, mogle bi imati temeljnu ulogu u pružanju suportivno-edukacijske pomoći roditeljima i stvaranju povoljnijih pozicija za dijete s posebnim potrebama.

Grupe podrške za roditelje te bake i djedove omogućuju bolje razumjevanje obiteljske dinami-

ke i obiteljskog stresa što može rezultirati boljom podrškom unutar šire obitelji i dopustiti roditeljima da uspješnije nastave svoju roditeljsku ulogu (Meyer i Vadasy, 1986.).

Uspješnim modelima naobrazbe pokazali su se wekendi za roditelje, suportivne grupe za roditelje, radionice za roditelje, radne grupe za očeve, forumi za bake i djedove i sl. (Morton, 2000.).

Svrha proučavanja stavova je mogućnost njihova mijenjanja u pozitivnom smjeru, što ukazuje na važnost, opravdanost i nužnost organiziranja edukativnih i preventivnih programa u cilju unapređenja akademskog, društvenog i emocionalnog razvoja djece oštećena sluha.

U ovom radu nisu odvojeno i isključivo razmatrani stavovi majki koje žive sa svojom djecom i majki čija djeca su smještena u obitelji udomitelja. Logično je pretpostaviti da je odvojenost roditelja i djeteta tijekom edukacijsko-rehabilitacijskog procesa varijabla koja je značajno povezana sa stavovima. Ovo upućuje na potrebu provođenja takvih istraživanja kao i istraživanja kojima bi se utvrdili uzroci povoljnijih ili nepovoljnijih stavova.

Analizom uzroka izraženih stavova omogućio bi se sistematski i planski pristup oblikovanju stavova povoljnih za sveukupan razvoj djeteta oštećena sluha i postizanje boljih rehabilitacijskih rezultata.

LITERATURA

- Beck-Dvoržak, M., Blažević, D., Cividini-Stranić, E. (1984.). Medicinska psihologija.. Zagreb: Jumena.
- Brand, H.J. i M.A. Coetzer (1994.). Parental response to their child's hearing impairment. *Psychological Reports*, 75, 3, 1, 1363-1368.
- Fitzpatrick, E. i sur. (2007). Parents perspectives on the impact of the early diagnosis of childhood hearing loss. *International Journal of Audiology* 46:97-106.
- Henggeler, S.W., Cooper P.F. (1983). Deaf child-hearing mother interaction: Extensiveness and reciprocity. *Journal of Pediatric Psychology* 8,1, 83-95.
- Kluwin, T., Gaustad, M.G. (1991.). Predicting family communication choices. *American Annal of the Deaf*, 136, 1, 28-34.
- Kurtzer-White, E., Luterman, D. (2003). Families and Children With Hearing Loss: rief and Coping. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Raserch Reviews* 9: 232-235.
- Lederberg, A.R. i C.E. Mobley (1991.). The effect of hearing impairment on the quality of attachment and mother - toddler interaction. *Annual Progres sin Child Psychiatry and Child Development*, 228-242.
- Maher, T.,F.(1989). The psychological development of prelingvistic deaf infants. *Clinical Social Work Journal* 17 (3), 209-222.
- Meyer, D., Vadasy,. (1986). Grandparent workshops: How to organize Workshops for grandparents of children with handicaps. Seattle:WA Universityof Washington Press.
- Morton, D.D. (2000.). Beyond Parent Education: The Impact of Extended Family Dynamics in deaf Education. *American Annals of the deaf* 145, 4.
- Nikolić, S. (1988.). Mentalni poremećaji u djece i omladine. Zagreb: Školska knjiga.
- Štalec, J., K. Momirović, (1971.): Ukupna količina valjane varijance kao osnov kriterija za određivanje broja značajnih glavnih komponenta, *Kineziologija*, 1, 78-81.

MOTHER'S ATTITUDES TOWARDS HEARING IMPAIRED CHILDREN

Summary: Attitudes are important part of personality because they direct behavior of a subject. Attitudes of parents towards children are acquired in interaction of parents with social environment and with children. Attitudes of parents of hearing impaired children are the result of parent's interaction with children and with their environment, too. This research examines the differences in mothers' attitudes towards hearing impaired children in the manifest space.

Four samples of examinees have been examined. Three samples have been composed of mothers of hearing impaired children who attend different rehabilitation programs and during this period have been place din children's home, in their own families or tutor's families. The fourth sample has been composed of mothers of normal hearing children who attend regular schools and live in their own families.

Differences among samples are difened by robust discriminative analysis. There are statistically significant differences in examinees (1%) in three discriminative functions in the space of 42 attitude indicators. The differences in mother's attitudes are probably reflection of their various experiences in relation to rehabilitation programs and manner of children's accommodation during realization of rehabilitation programs. The results of this research refer to examining of latent space of mother's attitudes, but also to success of various programs of education and rehabilitation of hearing impaired children and their manner of accommodation during realization of this process.

Key words: mother's attitudes, hearing impaired children, rehabilitation programs for hearing impaired children, hearing impaired children education